

ОЩЕ ЕДНА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ЧЕТЕНЕТО НА IGBULG 1685

Ирина Шопова

Надписът, публикуван от проф. Г. Михайлов в Корпуса на гръцките надписи, намерени в България под номер 1685, е известен отдавна – издаден е най-напред от К. Jireček през 1886 год. (откъдето е публикуван от Dumont-Homolle), а след това, двадесет години по-късно от, Е. Kalinka¹. През 1982 год. М. Тачева го включва в своя каталог на паметниците, засвидетелстващи източните култове в Долна Мизия и Тракия².

Паметникът произлиза от територията на Августа Траяна, по всяка вероятност от (околоностите на) с. Ловец, където е бил съхраняван по-рано. Публикуван е без сигурна датировка (може би първата половина на III век)³. Текстът на надписа е изучан върху горната част на варовиков олтар. Долната част е отчупена и е трудно да се възстанови първоначалната форма на паметника. Размерите на запазената част са: вис. 0,50, шир. 0,43, деб. 0,81 м. Размерите на буквите са 0,03 – 0,04 м. Паметникът понастоящем се съхранява в АИМ – София, инв. № 1190.

Ето и самия текст⁴ на надписа:

Αὐτ(ῆ)λιος) Μουκιαν[ὸς]

Μτὸν βω-

μὸν

εὐχῆς ἔνεκ[εν]

Лигатури: 4. νε.

Надписът предизвиква интерес заради съкращението на р. 2. Е. Kalinka⁵ го разчита като $\text{M}(\eta)\tau(\rho\acute{\iota})$. Г. Михайлов отбелязва неговото допускане в коментара към надписа, но очевидно не го възприема и оставя текста на надписа така, както е върху камъка, без да посочи други варианти⁶. М. Тачева го поставя сред несигурните паметници на култа към Великата богиня и Атис от провинция Тракия и изрично подчертава, че разчитането на Калинка е: "... твърде съмнително, като се има предвид и липсата на други доказателства за разпространението на култа (към Великата богиня – б. м.) в града (Августа Траяна – б. м.) и територията му." Друга възможност обаче не е предложена⁷.

Известно е, че съкращение (*compendium scripturae*) при писането върху камък се използва най-често с цел да се спести място и/или усилия на пишещия каменоделец. Има случаи обаче, когато съкращението (може да) съдържа "скрит" смисъл, който ще бъде разтълкуван единствено от посветени "поръчители" или "читатели" на текста върху камъка и точно поради тази причина е използвано. Тъй като надписът от територията на Августа Траяна има религиозен характер, може би е логично да очакваме, че съкращението ще се отнася най-общо към сакралното. Обикновено в предхристиянските религиозни надписи се съкращават божески имена, жречески и други сакрални функции, празници, думи, с които се изразява почит към божеството⁸.

В специализираната литература са предложени два варианта⁹ за разчитането на този тип съкращение, който се среща и в нашия надпис:

1. $\mu(\epsilon)\tau(\acute{\alpha})$ и
2. $\mu(\acute{\eta})\tau(\eta\rho)$.

За варианта $\text{M}(\acute{\eta})\tau(\rho\acute{\iota})$, предложен от Калинка, са засвидетелствани¹⁰ други два типа съкращения, но нито един не съвпада с начина на изписване, който фигурира в нашия надпис. Според метода на съкращаване и в двата предложени по-горе варианта за разчитане съкращението (по всяка вероятност и в нашия надпис) представлява комбинация между контракция и суспензия. Това е най-често срещаният метод в езическите надписи и той се подчи-

нява на някои правила: първата част от думата се съкращава чрез контракция, като обикновено се изписва първата буква от думата, която ще бъде съкратена, а втората част – чрез суспензия. Най-често при метода на суспензия се изпуска суфиксът или думата се съкращава така, че да завършва на сричка или на т. нар. “емфатична” съгласна. В много случаи последната буква от съкращението е преместена спрямо останалите, като може да бъде повдигната или поставена над друга буква¹¹.

Смятам, че вариантът за разчитането на съкращението от нашия надпис като $\mu(\epsilon)\tau(\acute{\alpha})\tau\acute{o}\nu\beta\omicron\mu\acute{o}\nu$ не е възможен, тъй като няма смисъл.

Тогава да допуснем, че съкращението на втория ред от надписа скрива името на божеството (или негов епитет), на който е посветен олтарът. В такъв случай съкратената дума ще трябва да се разчете в дативна форма. Сякаш единствената възможност (името/епитетът на божеството трябва да започва с **Μ** и да съдържа буквата **τ** в средата) е посвещението да е било направено на Майката (на боговете) и следователно съкращението ще трябва да гласи **Μ(η)τ(ρῑ)**. Съмнението в правилността на разчитането на съкращението като **Μ(η)τ(ρῑ)** обаче се поражда поради няколко причини.

Първата от тях е мястото на съкращението в текста на надписа – непосредствено след имената на посветителя и преди $\tau\acute{o}\nu\beta\omicron\mu\acute{o}\nu$. Тази позиция изключва възможността посвещението да е съдържало обичайното¹² (в един-единствен надпис¹³ се среща посвещението $\text{Μ}\eta\tau\rho\acute{\iota}\ \vartheta\epsilon\tilde{\alpha}$) за нашите земи назоваване на богинята $\text{Μ}\acute{\eta}\tau\eta\rho/\text{Μ}\eta\tau\rho\acute{\iota}\ \vartheta\acute{\epsilon}\omega\nu$ – думата $\vartheta\epsilon\omega\nu$ не съществува в надписа от Ловец. Още повече, в този случай, съкращението (и изпускането на $\vartheta\epsilon\omega\nu$) не е направено поради липса на място върху камъка – на следващия ред, точно в средата, старателно са изписани само трите последни букви на думата **ΒΩΜΟΝ**, т. е. имало е достатъчно място за думата $\vartheta\epsilon\omega\nu$. Изписването на думата $\text{Μ}\eta\tau\rho\acute{\iota}$ с лигатура на първите две или три букви¹⁴ ($\mu\eta$, $\mu\eta\tau$) или на втората и третата буква¹⁵ ($\eta\tau$) също не води до изпускане на определението $\vartheta\epsilon\omega\nu$ към името на богинята (или на посвещението $\vartheta\epsilon\tilde{\alpha}$ в надписа от Марцианополис).

Освен това, ако допуснем, че съкратената дума действително е **Μ(η)τ(ρῑ)**, се поражда противоречие с посочения по-горе

метод на съкращаване. В случай, че правилата на този метод са спазени, трябва да очакваме изпускането на дативния завършък – ì, при което съкратената дума ще окончава на ликвидната съгласна ρ (ρ в позицията на емфатична съгласна се среща най-често спрямо всички други съгласни и два пъти по-често в сравнение с τ¹⁶, а в случая с Μητρì тя е и в позиция на съгласна, определяща основата). Впрочем отбелязаните по-горе два варианта на съкращаване на думата Μητρì илюстрират точно случай на съкращаване чрез суспензия, при който е изпуснато окончанието за датив и думата завършва на емфатичната съгласна ρ. Също така известните до този момент надписи, посветени на Майката на боговете от балканските римски провинции Долна Мизия и Тракия, не съдържат какъвто и да е друг вариант на съкратеното изписване на името на богинята¹⁷.

Разбира се, не на последно място, трябва да се има предвид и подчертаната (поне засега) липса на паметници, засвидетелстващи култа към богинята в този регион, изтъкната от М. Тачева.

Следващата възможност е съкращението да обозначава някаква длъжност. Като се има предвид, че съкратената дума е непосредствено след двете изцяло запазени имена на посветителя, тази възможност изглежда най-приемлива. Множество аналогични примери¹⁸ от тракийските римски провинции засилват убеждението, че в съкращението на нашия надпис би могло да се търси длъжност или термин, определящ някакви задължения на посветителя в култова практика или култово сдружение. В такъв случай съкратената дума ще бъде в именителен падеж и може би трябва да се разчете като μ(ύσ)τ(ης). Основанията за това предположение са няколко. Най-напред методът на съкращаване позволява да се приеме тази възможност, тъй като чрез контракция е съкратена първата половина на думата, като е запазена първата буква, а чрез суспензия е изпуснат суфиксът (номинативният завършък) –ης и думата завършва на емфатична съгласна (в случая денталната τ – една от характерните¹⁹ емфатични съгласни, които наред с ρ много често служат за крайна буква при съкращаване чрез контракция и суспензия). Освен това интерес предизвиква фактът, че имената на посветителя – Ἀὐρ(ήλιος) Μουκίαν[ός] – се срещат неколkokратно в надписа от Cillae²⁰, който съдържа изключително ценна инфор-

мация за Дионисовия култ и бакхическите сдружения в Тракия през III век. Съществува вероятност посветителят на паметника от с. Ловец да е някой от Дионисовите мисти, които фигурират в надписа от Cillae. Логично е да очакваме, че този посветител би отбелязал в текста върху паметника, посветен по негова воля, принадлежността си към определена общност. Ако тази общност е Дионисова спейра или религиозно сдружение на мисти, обединени около друг мистериален култ, съвсем естествено е неин член да се самоопредели в надпис, поръчан от самия него, като мист. Тогава е обяснимо и защо това самоопределяне е предадено като съкращение. Тъй като на територията на Августа Траяна най-широко разпространеният мистериален култ е именно култът на Дионис²¹, смятам, че посветителят на паметника от с. Ловец е бил също Дионисов мист, може би член на засвидетелстваната в Cillae спейра. В такъв случай, тъй като надписът от Cillae се датира съвсем точно в 241 – 244 г., би могла да се прецизира и датировката на паметника от с. Ловец.

Ако приемем, че посветителят на паметника от с. Ловец е бил Дионисов мист, член на засвидетелстваното в надписа от Cillae култово сдружение, можем да посочим като интересен паралел посветения на същото сдружение (спейра) варовиков олтар от неговия архимист Αὐρ(ήλιος) Ἀριστένετος[ς]²². Допуска се, че този архимист и споменатият в надпис 1517, ред 18, са едно и също лице²³. Вероятно спейрата е обединявала Дионисови мисти с висок социален статус (индивидуалното поставяне на олтари предполага по-големи икономически възможности), а наличието на тракийски²⁴ имена въпреки модните за епохата римски *nomina gentilia*, както и предполагагането на роднински връзки между някои от изброените в същия надпис мисти, ни позволяват да допусна и съществуването на етнически признак на обединение около култа на Дионис.

Предложеният вариант за разчитането на съкращението в надписа от с. Ловец може би би допълнил представата ни за мистериалния култ на неназования в старогръцкия надпис бог. Тъй като епиграфските паметници, намерени на територията на Августа Траяна, позволяват да се изтъкне, че през римската епоха градът и

неговата територия са един от главните центрове на култа на Дионис в Тракия, смятам, че паметникът от Ловец не е свързан с култа на Майката на боговете, а с култа на Дионис.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Mihailov, G.** *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae (IGBulg.)*. Vol. III 2. *Serdicae*, 1964, p. 101 (sub. N. 1685).

² **Тачева, М.** История на източните култове в Долна Мизия и Тракия (V в. пр. н. е. – IV в. от н. е.). С., 1982, с. 205, № 134.

³ **Тачева, М.** История..., с. 205.

⁴ **Cf. Mihailov, G.** *IGBulg.*, im. phot.

⁵ **Kalinka, E.** *Antike Denkmäler in Bulgarien*. – *Kais. Akad. der Wissenschaften in Wien. Schriften der Balkankommission. Antiquarische Abteilung*. Bd. 4. Wien, 1906. N. 152 cum delineatione.

⁶ В последния, пети том от Корпуса на гръцките надписи (*Serdicae*, 1997), също няма никакво допълнение или нов коментар към този надпис.

⁷ **Тачева, М.** История..., с. 205.

⁸ **Avi-Yonah, M.** *Abbreviations in Greek Inscriptions*. – In: *Al. N. Oikonomides (ed.), Abbreviations in Greek*. Chicago, 1974, 11–12.

⁹ **Avi-Yonah, M.** *Abbreviations...*, p. 87.

¹⁰ **Kalinka, E.** *Antike...*, S. 85: MHTR и MHIR.

¹¹ **Avi-Yonah, M.** *Abbreviations...*, 21–31.

¹² **Тачева, М.** История..., с. 210.

¹³ **Mihailov, G.** *IGBulg.*, *Serdicae*, N. 806.

¹⁴ Срв. напр. *IGBulg.* Vol. II. *Serdicae*, 1958, nos. 722, 805, 806.

¹⁵ Напр. *IGBulg.* Vol. III, 1. *Serdicae*, 1961, N. 1094.

¹⁶ **Avi-Yonah, M.** *Op. cit.*, p. 25.

¹⁷ Срв. *IGBulg.* I² – IV, *Serdicae*; Тачева, М. История..., 117–253; *Inscriptiile din Scythia Minor grecești și latine I – II și V*. București.

¹⁸ Срв. напр. *IGBulg.* III, 1, *Serdicae*, 1961, nos. 1517, 1518 (от територията на Августа Траяна и датиращи от средата на III в.), в които непосредствено след имената са посочени заеманите длъжности.

¹⁹ **Avi-Yonah, M.** *Abbreviations...*, p. 25.

²⁰ **Mihailov, G.** IGBulg., 1961, N. 1517.

²¹ **Shopova, I.** Greek Inscription Ἰα σπείρη from Thracia. – In: Preatti del XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina. Roma, 1997, 529 – 534.

²² **Mihailov, G.** IGBulg., N. 1518.

²³ Ibidem, app. cr.

²⁴ Cognomen-ът Μουκιάνός на посветителя от с. Ловец също би могъл да има тракийски произход – срв. **G. Mihailov.** IGBulg. – op. cit. 1958, p. 48 sub. N. 542, както и индексите в шестте тома на Корпуса: Nomina, quae Thracia et Latina esse posunt; **В. Бешевлиев.** Проучвания на личните имена у траките. София, 1965, 32 – 33 – с лит. и с. 103, бел. 175 с цитираните там думи на **G. Mendel:** “...le nom d’Aurelius Mucianus ou Μουκιάνός (de la racine Μουκᾱ-) est tres répandu chez les Thraces.”; **K. Vlahov.** Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch. – ГСУФф, 57 (1963), 2, с. 278.